

Poznámky k rozporu zájmů zemědělských a průmyslových.

Přípravy k obchodním úmluvám nakvasily značně oba hlavní tábory, agrární i průmyslový. Dříve zdálo se, že obě skupiny interesentů sejdou se na půl cestě a vzájemnou dohodou usnadní vládě i parlamentu, aby při obnově obchodních smluv prosincových z r. 1891 důrazně obhájen byl zájem našeho hospodářství národního. Smírná nálada ještě dýše z svolání, které počátkem r. 1898 vydal Soukromý ústřední sbor pro hájení zájmů rolnických a lesnických při uzavírání obchodních smluv, tehdy ve Vídni ustavený, v němž obsažena jsou tato pozoruhodná slova: »Kdybychom nepřátelsky se potírali a na svém sobeckém stanovisku setrvali, pomáhali bychom toliko svým společným nepřítelům a odděleně bojujíce, podlehl bychom dobře obrněné cizozemské konkurenci právě tak, jak, žel, se již stalo při uzavření dřívějších celních a obchodních úmluv. Zemědělství i lesnictví, hornictví, průmysl a živnosti tvoří úzce spřízněný celek spojencův přirozeně na sebe navzájem odkázaných, bylo by tudíž vysoce zarmucující, kdyby toto poznání teprve pak všeobecné platnosti se domohlo, až by nová éra bídy opětně statisíce existencí ohrozila.« A dne 18. prosince 1899 na valné hromadě ústředního svazu rakouských průmyslníků ve Vídni také pronikaly hlasy, tvrdící, že právě rostoucí industrialisací státu našeho utužují se stále pojítka společných zájmů průmyslu a zemědělství.

Leč dnes není již v obou táborech dřívější smířlivosti. Průmyslníci i zemědělci akcentují ostře své výlučné stanovisko zájmové, a jestliže tu a tam ozve se hlas objektivný, pečlivě důvody pro i contra odvažující, není pravidlem rád slyšán, ani u této, ani u oné skupiny. Ústřední zemědělský sbor vídeňský zapomněl zcela na své prvotní svolání a klade požadavky příkře jednostranné; ústřední spolek rakouských průmyslníků opět s přebytečnou ostroostí prohlašuje Rakousko za stát průmyslový. Charakteristickým zjevem však jest, že nejostřeji a nejhlučněji akcentují výlučné stanovisko ta zájmová shromáždění, která o vlastních pracích obchodně-politických nemívají valného ponětí, na př. různé veřejné sjezdy. Korporace však, jež se přípravami k obnově smluv obchodních důkladně a opravdově zabývaly, zastávají vesměs stanovisko daleko střízlivější a objektivnější; tak na př. dobré zdání českého odboru rady

zemědělské pro království České uvažuje poměry všestranně a ač rozhodně hájí zájmy zemědělské, přece uznává význam průmyslu a nevytýká požadavků takových, jež by zemědělství neprospěly a průmyslu uškodily. Větší obchodní a živnostenské komory, na něž bylo ministerstvem obchodu vloženo hlavní břímě příprav k novým obchodním smlouvám, budou na základě svých obsáhlých společných prací zajisté rovněž s to podati přiměřené konkrétní návrhy sazební ve příčině jednotlivých odvětví průmyslových. A teprve jich hlas bude pravým, o důkladné vyšetření poměrů se opírajícím výrazem přesvědčení kruhů průmyslových a obchodních.

Hlavní spor, rázu akademického, z jehož rozřešení v tom neb onom směru jsou však vyvozovány praktické důsledky vzhledem k obnově obchodních úmluv, týká se otázky, je-li Rakousko-Uhersko, po případě Cislajtanie sama státem agrárním či průmyslovým. Jednu z prvních definicí pojmu »státu průmyslového« vyslovil dr. Voigt počátkem r. 1898 v »Preussische Jahrbücher«. Průmyslovým státem nazývá stát, jehož zemědělská produkce se nalézá v takovém neproměru ke spotřebě průmyslového obyvatelstva, že dovoz potravin a surovin nedoplňuje již pouze domácí výrobu, nýbrž tvoří podstatnou, naprosto nezbytnou součástku národní výživy a průmyslové výroby. K pojmu státu průmyslového náleží dle Voigta dále, aby nedostatek potravin a surovin hlavně jen vývozem průmyslových výrobků mohl býti nahrazován. Ovšem že Voigtova definice potud není bezpečnou, pokud není stanovena míra spotřeby v národě; jinaké potřeby má čínský kuli, jiné ruský mužík, různé slovácký, různé anglický dělník. A tu pro Rakousko (Cislajtanie) lze důvodně tvrditi, že nemá-li klesnouti životní míra obyvatelstva, jest dovozu obilin nutně potřebí, čímž však není ještě řečeno, že by Rakousko bylo státem průmyslovým zcela ve smyslu pojímání Voigtova. Značného posunutí dozná tvrzení naše, přihlídneme-li k Rakousko-Uhersku jako k celnímu celku. Uvažme jen tyto číslce:

	Přívoz z Uherska do Rakouska:	Vývoz z Rakouska do Uher:
pšenice . . .	3,681.827 q	23.571 q
žita	2,053.573 »	2.858 »
ječmene . .	2,222.597 »	12.062 »
ovsa	2,242,020 »	2.329 »
kukuřice . .	2,916.418 »	13.419 »
mouky . . .	4,505.849 »	84.225 »

*

Rakousko jest tudíž hlavním odbytištěm pro uherské obilí a uherskou mouku; přívoz obilní z ciziny jest v přirovnání k přívozu uherskému dosti skrovný. Oproti cizině jest však Rakousko-Uhersko i jakožto celní celek co do obilní produkce z největšího dílu pasivní, zachovavši si někdejší vývozní povahu svou pouze ve výrobě ječmene, jehož v r. 1899 bylo o 4,038.751 *q* více do ciziny vyvezeno, než k nám přivezeno. Žita bylo po srážce vývozu do Rakousko-Uherska přivezeno v letech:

1897	1,753.409 <i>q</i>
1898	2,278.486 »
1899	199.841 »

Oves kolísá mezi aktivní a pasivní bilancí, v neúrodném roce 1898 vykazoval —247.271 *q*, v úrodném roce 1899 +540.379 *q*. V pšenici jsme od r. 1897 pasivní, a nikoliv pouze následkem neúrodných let, nýbrž patrně také důsledkem rostoucí spotřeby domácí.

V r. 1897 převyšoval přívoz vývoz o 1,026.780 *q*, v r. 1898 o 1,996.567 *q*, v r. 1899 o 726.592 *q*. Vývoz mouky z Rakousko-Uherska, který ostatně nelze přičísti šmahem na vrub domácí obilní produkce, klesá ustavičně a stanul v r. 1899 na 58 223 *q* vývozného přebytku. Vývoz dříví v posledním desetiletí stále stoupal (v r. 1898 +32,696.000 *q*), což ovšem není zjevem právě potěšitelným.

Další, po soudu našem nikoliv příliš spornou otázkou jest, zdali postupující rozvoj průmyslový jest pro stát a obyvatelstvo žádoucím či nikoliv. Na tuto otázku zajisté správně odpovídá Karel Ballod,*) že moderní státní organismus vyvinutého velkého průmyslu naprosto postrádati nemůže, má-li zjednati co největšímu dílu obyvatelstva lidsky důstojnou existenci a nemá-li kulturní pokrok býti zastaven. Naproti tomu jest však nepopíratelno, připomíná Ballod, že ze všech odvětví prvotní výroby jediné zemědělství tvoří základní podmínky nejen pro výživu lidovou, nýbrž i pro průmysl, poskytujíc mu valnou část surovin. Stejně jest nepochybné, že fysicky pracující lid 50—60% svých důchodů vydává na potraviny. Jest tudíž jisto, že rolnictví připadá prvá úloha nejen tehdy, považujeme-li celou zemi za jednotný hospodářský obvod, nýbrž i když toliko k zemím mírného pásma přihlížíme. Pro některé západo-

*) Ve stati »Die Bedeutung der Landwirtschaft und der Industrie in Deutschland«, uveřejněné ve Schmollerově Jahrbuchu, XXII. ročník. Srov. též mé statě: Průmysl a zemědělství v I. ročn. Moravsk. hospodáře a Přípravy k novým obchodním a celním úmluvám v III. ročn. České revue.

evropské státy obilí přivážející lze sice připustiti jistou odchylku od této zásady, leč ani tu nelze přehlédnouti nebezpečí, které jim vzniká pro nedostatečnost vlastní produkce zemědělské, zejména v případě války a podobných kalamit.

Anglie seznala toto nebezpečí a jest obrněna proti znemožnění přívozu obilí obrovským loďstvem; pro Německo obává se Ballod nezměrné kalamity hlavně v případech velikých válek, na př. trojspolku proti dvojspolku. Naproti tomu uvádí průmyslníci interesenti němečtí, že dle statistiky povolání v říši německé z r. 1895 zemědělské obyvatelstvo tvoří pouze 35·7% obyvatelstva veškerého, že vnějším obchodem německým zprostředkuje se obrat zboží v ceně 8—9 miliard M, že vývoz německý, na němž participuje průmysl převážným dílem, činí 3½ miliard, že berní síla průmyslu a městského obyvatelstva je vyšší než poplatnost venkova a p. v. Při tom se však zapomíná, že od aktiv vývozu nutno odpočísti, co dovezeno a opět vyvezeno bylo, že berní síla městského obyvatelstva kotví také v zemědělství v podobě hypotek, pak v kapitálech v cizozemských papírech uložených a v jinakých pramenech neprůmyslových. Střední obchod závisí valnou měrou na venkově a ve venkovských městech od zemědělství, zemědělství dodává průmyslu suroviny atd. V Předlitavsku zemědělské obyvatelstvo s připočtením osob zaměstnaných v lesnictví, zahradnictví a rybářství obnáší 57·3% obyvatelstva veškerého. Jedině spolehlivé měřítko — úplná produkční statistika — však chybí a nelze tudíž přesně odměřiti a přirovnati síly průmyslu a zemědělství; v zemědělství staví se místo přesné statistiky výrobní odhady, a v průmyslu veškery pokusy o opravdovou produkční statistiku alespoň u nás selhaly.

Conrad*) nabádá k opatrnosti při zvyšování agrárních cel a tvrdí, že obilní cla v Německu obtíží $\frac{3}{5}$ obyvatelstva, $\frac{1}{5}$ (zcela to malí majitelé půdy) nemá prý na nich zvl. zájmu a pouze jedné pětině prospívají. V r. 1896 vytěženo v Německu za obilní cla 146 mil. M, z nichž připadá ročně 2·76 M na hlavu a 13·80 M na rodinu. V obnosy tyto ovšem nezapočteno zvýšení cen doma vyrobeného a spotřebovaného obilí, jež nastalo následkem cel obilních. Jen 1,175.000 zemědělských podniků v Německu má více než 2 ha půdy, 1·8 mill. 2 ha a méně a nemohou tudíž pravidlem obilí odprodávati, t. j., co vyrobí, také spotřebují. Náhlé zvýšení cel obilních jest také s to vyvolati převraty ve výši pachtovného a ceny

*) Prof. Dr. J. Conrad, Halle a. S., Grundriss der polit. Oekonomie. 1898.

usedlostí, kteréž jsou s prospěchem toliko pro okamžitého majitele, nikoliv pro pachtýře, který statek za dražší nájemné najal, aniž pro kupce, jenž jej draže zaplatil. Četné jsou však oproti tomu opět doklady, že obilní cla nemají oněch účinků, jež jim bývají přisovány.

Jest pochopitelné, že zejména dělnictvo vzpírá se zvyšování obilních cel, dovolávajíc se »levného chleba«. Leč ani dogma o levném chlebě není nepochybné; důvodnější jest tvrzení, že nezáleží tak na laci potravin jako na možnosti značnějšího výdělku. S rozkvětem zemědělství souvisí v četných směrech i rozvoj ostatního hospodářství národního, jenž způsobuje poptávku po práci a tím i vyšší mzdy. V Čechách lze na př. zjistiti, že všude tam, kde potraviny jsou dražší, dělníci městští i venkovští daleko líp si stojí než v krajích s potravinami nejlevnějšími.

Nechť se však jakkoliv odměřuje a přirovnává síla průmyslu a zemědělství, ať jakékoliv důvody pro i contra se uvádějí: nepochybným požadavkem raisony státní zůstává neobětovati interesy obou těchto hlavních odvětví výrobních ani přemrštěným požadavkům jedněch, ani nerozvážným tužbám druhých. Veliký význam průmyslu pro moderní státní organism jsme již v předu charakterisovali slovy dra Balloda; význam domácího zemědělství plyne z jeho povahy jakožto základu všeho dalšího hospodaření a nejbezpečnější záruky lidové výživy. Hospodáři však trpí takorůzka permanentní krizí; oproti soutěži zámořské a pobalkánské i rusko-asijské neobstáli by bez celní ochrany. Jest tu jen dvojí východiště: Buď ponechati domácí rolnictví osudu a přivážeti obilí, které nutno zaplatiti vývozem průmyslových výrobků, po případě úrokovou poplatností ciziny. V Anglii se tak děje, ač právě v poslední době dobývají si půdy proudy opačné. Anglie vládne však světovému loďstvu, má obrovský, starý průmysl, znamenité dopravní prostředky, Anglie jest věřitelem ciziny. V Anglii jest inteligentní, sociálně povznesené dělnictvo, jež dovede odolávat nesčetným nebezpečím industrialismu, morálním, ekonomickým i sociálním; anglické kupce posud jiní nepředčili.

Všechny tyto podmínky, kteréž jsou s to zabezpečiti stát ryze industriální, u nás zcela nebo z největší části chybí. Zbývá tedy cesta druhá: utvořiti takovou vnitrozemskou cenu obilí, kteráž by hradila výrobní náklady rolníkovy a pojistila domácímu zemědělství existenci. Jest to problem nejen politiky celní a obchodní, nejen politiky zemědělské, nýbrž v první řadě politiky sociální.

Ostatně nejsou domnělé propasti zájmové mezi zemědělstvím a

průmyslem o nic větší, než rozpory interesů výroby tovární a řemeslné, aneb řemesla a detailního obchodu. Společných pojittek jest v nadbytku. Vždyť nelze zneuznati, že mohutný průmysl domácí jest nejvydatnějším a k placení nejzpůsobilejším konsumentem rostlinných i zvířecích plodin hospodářských, jakož i produktů průmyslu zemědělského, jehož obchodně politické zájmy jsou se zájmy zemědělskými totožny.

Obilní produkce pozbyla již někdejší své výlučnosti. Vzmáhá se chov dobytka, mlékařství, sýrařství, pěstování průmyslových rostlin a specialit, zavádí se semenářství a zvelebují se ovocnictví, zemědělská výroba chvatným krokem spěje k vysokým stupňům nebývalé intensity. A právě pro nejcenější výrobky zemědělské, maso, mléko, sýr, ovoce, zeleninu, pro cenné produkty hospodářského průmyslu, cukr, kávové náhražky, ovocné konzervy, pivo, víno, lihoviny a j. v. jsou střediska průmyslová konsumentem nejblíže a k placení nejzpůsobilejším.

Zemědělství naše jest ostatně způsobilým věnovati se také jiným rostlinám, posud zanedbávaným. Tak se k nám z ciziny dováží hojně máku, semene lněného a konopného, semene jetelového, hořčice, fenyklu, kmínu, různých semen zelenin, travních, řepových atd., a přece lze se v tomto směru snadno od ciziny emancipovati. Tím přesunuje zvolna i naše zemědělství, nuceno poměry, těžiště své z obilnin na plodiny jiné, jichž domácí pěstění ovšem nutno rovněž chrániti a kteréž přímo neb prostředně jako potraviny obyvatelstvu slouží. Vždyť i na tato mladá a nová odvětví výroby zemědělské bylo by snad lze aplikovati ochrannou a výchovnou nauku Bedřicha Lista, tak blahodárnou pro rozvoj nového průmyslu.

Již v předu jsme vytkli, že v těch sborech, v nichž obnova obch. smluv byla podrobena opravdu znaleckému zkoumání, bylo lze se nadíti úsudků střízlivých a všestranných. Tak v obou odborech rady zemědělské pro království České, jež odmítly populární sice, avšak nerozvážné požadavky agrární, aby při nastávající úpravě celních poměrů Rakousko-Uhersko upustilo od systému smluv zakládajících se na doložce o nejvyšších výhodách a aby přešlo k systému dvojitého autonomního tarifu, maximálního a minimálního. Oba požadavky by poškodily průmysl, aniž by prospěly zemědělství potud, pokud čelnější státové, s nimiž soupeříme na zahraničních trzích, přidržovati se budou soustavy posavadní. Uznání hodnou objektivností vyznamenává se na př. též zásada vyslovená českým odborem rady zemědělské, aby, »pokud jde o suroviny, jež posky-

tuje zemědělství průmyslu, bylo žádáno za ochranu domácího zemědělství jen ohledně takových surovin, které domácí zemědělství jest schopno dodávati průmyslu v potřebné kvantitě a kvalitě; nesmí však býti ztěžován průmyslu přívos takových surovin z ciziny, při kterých nemůže domácí zemědělství podmínku tuto splniti.*

Projevy tohoto rázu jsou tišinami v rozbouřeném moři stavovských vášní, prospějí však domácímu hospodářství národnímu daleko více než příkrá hesla, jež lahodí davu, věc však poškozují. O správnosti principu pěstovati politiku smluvní nikde není vážné pochyby. Lze li však dosíci smluvní dohody s cizinou, a bude-li nutno dohodnouti se s Uhrami, proč by bylo nemožným dorozumění doma? Rakousko, kde ani výroba zemědělská ani průmyslová nenabyla rozhodné převahy, jest způsobilou půdou smíru.*) Jen tehdy, dohodnou-li se v hlavních bodech obě strany, agrární i průmyslová, bude zjednán pevný podklad pro uzavření obchodních smluv. Jinak obětovány by byly zájmy obou skupin značnou měrou okamžitým vlivům, libovůli a náhodě. Ostré sjezdové projevy zaniknou, sotva že se zrodí, a nebudou míti na průběh jednání vlivu.

JUDr. V. R. Schuster.